

ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

УДК 373.3.034–005

Галина ІВАНИЦЯ

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ ШКОЛИ ПЕРШОГО СТУПЕНЯ

У статті презентовано аспектний аналіз факторів успішної реалізації комплексного підходу до організації виховної системи початкової школи на прикладі функціонування авторської комплексної виховної системи «Добродій».

В статье презентовано аспектный анализ факторов успешной реализации комплексного подхода к организации воспитательной системы начальной школы на примере функционирования авторской комплексной воспитательной системы «Добродий».

The article deals with the aspect analysis of factors of successful realization of the complex educational system of junior school on the basis of authentic complex pedagogical system «Dobrodiy», created by the author.

У сучасній соціокультурній ситуації суспільство приходить до усвідомлення того, що пріоритет в освіті повинен бути відданий саме вихованню, яке здатне інтегрувати в єдиний процес навчання й розвиток. Якщо справді прагнемо гуманізувати шкільну справу і поставити в її центр дитину, значить мусимо вважати освіту з її інформаційно-пізнавальною функцією не самоцінною, тобто рівноправною з вихованням (формула «навчання і виховання»), не домінантною (формула «виховуюче навчання чи урок з виховним моментом»), а складовою розвивально-виховного процесу (формула «освіта для виховання»). Власне навчання й освіта мають конкретизувати поняття «виховання» в широкому розумінні цього терміну.

Надзвичайної ваги й актуальності набуває моральне виховання молодих поколінь на засадах гуманізму. Питання, поставлене Г. Сковородою «Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?», актуальне дотепер.

Сьогодні недостатньо говорити про необхідність центрування виховного процесу на розвиткові особистості дитини, потрібно реально це забезпечувати. Наукові дослідження і педагогічна практика переходять від «педагогіки заходів» до педагогіки формування особистісних рис і якостей, від пошуку часткових засобів підвищення ефективності навчально-виховного процесу до вироблення цілісних моделей виховних систем освітнього закладу. Сьогодні переконливо доводить, що ефективними механізмами оволодіння індивідом життєвою компетентністю є виховна система закладу.

Дефінітивний аналіз поняття «виховна система» розкриває неоднозначність підходів до трактування цього складного освітнього феномена. Виховну систему тлумачать як упорядковану цілісну сукупність компонентів, які сприяють розвитку особистості учня [10, с. 19]; як комплекс взаємозалежних компонентів, що розвиваються у часі і просторі (цілей, спільної діяльності людей, самих людей як суб'єктів цієї діяльності; освоєного ними середовища; стосунків, що виникають між учасниками діяльності; керування, що забезпечує життєздатність і розвиток системи [6, с. 5]; як специфічний спосіб організації виховного процесу на рівні конкретної установи (організації) [8, с. 11]; як цілісний організм, який виникає у процесі інтеграції основних компонентів виховання (мета, суб'єкти виховання, їх діяльність, спілкування, відносини, матеріальна база, кадровий потенціал), що сприяє духовному розвитку і саморозвитку особистості, створенню своєрідного «духу школи» (К. Ушинський).

На нашу думку, виховна система — це інтегратор усіх виховних впливів, спрямованих на дитину в цілісному педагогічному процесі, який дає змогу реалізовувати цілі й завдання

виховання в конкретних соціально-педагогічних умовах, ураховуючи специфіку кожного окремо взятого навчального закладу, й не може бути ідентичним у різних навчальних закладах.

Багаторічний досвід переконує, що навчальний заклад як соціальний організм може стати тим виховним середовищем, моральна атмосфера якого зумовить необхідні ціннісні установки й забезпечить оволодіння особистістю життєвою компетентністю за умови, якщо у його педагогічну канву буде вплетена комплексна виховна морально-етична система. Виховна система цементує та актуалізує ціннісні основи всіх компонентів шкільного життя: навчальну діяльність, перерву як продуману організацію між урочного простору, позаурочну та позакласну діяльність, наповнюючи її етичним змістом.

Комплексний підхід до організації виховної системи (від лат. *complex* — зв'язок, поєднання) розуміємо як своєрідний принцип побудови змісту освіти, організації навчально-виховного процесу, у якому передбачено концентрацію змісту, методів, форм освітньо-виховної роботи навколо ціннісно-сміслових домінант (наприклад, етичних, патріотичних, естетичних, трудових та ін.).

Аналіз наукових досліджень з означеної проблеми засвідчує, що в наукових працях Н. Абашкіної, Б. Бім-Бада, Н. Вейкшан, Г. Васьковича, Б. Вульфсона, О. Джуринського, О. Дубасенюк, В. Коваленка, Г. Кемінь, В. Кравця, В. Петрової, А. Піскунова, О. Перетятко, А. Растригіної, О. Сухомлинської питання створення і функціонування виховної системи вивчаються досить активно.

Відомо, що елементи комплексного підходу впроваджувалися у провідних країнах Західної Європи, США, Росії та в Україні ще на початку ХХ століття у діяльності педагогів, незадоволених «школою навчання». Активними прибічниками комплексного навчання були А. Фер'єр (Швейцарія), О. Декролі (Бельгія), Б. Шульц (Німеччина). Підґрунтям комплексності виступала система принципів, серед яких одним із основних виділяли принцип індивідуального підходу, педоцентризм як систему поглядів, що ставила в центр усієї освітньо-виховної діяльності дитину з її потребами, інтересами, прагненнями; передбачала врахування вікових та індивідуальних можливостей і забезпечення реалізації права свободи; об'єднувала концепції С. Ананьїна, А. Володимирського, В. Дурдуківського, Д. Дьюї, Е. Кей, Я. Мамонтова, М. Монтесорі, О. Музиченка, Я. Чепіги.

Практична реалізація цього принципу особливо яскраво виявилася у теоріях, що акцентували увагу на формуванні особистості через її творчий саморозвиток методами активної пізнавальної діяльності та засобами мистецтв: концепція естетизації особистості (Е. Зальвюрк, Л. Ліхтварк, Я. Мамонтов), концепція комплексного естетичного виховання на основі єдності природно-прекрасного та його мистецького образу (С. Жупанин, Л. Печко, Г. Тарасенко, Т. Цвєлих); міжжанрового зв'язку різних видів мистецтва (Б. Асаф'єв, Т. Крижанівська, Л. Масол, Н. Миропольська, Г. Падалка, О. Ростовський, Г. Шевченко). Було створено авторські вітчизняні концепції комплексного навчання (технології), розроблено такі нові підходи до організації та змісту освіти: реформаторське крило «школи виховання» (В. Вахтаров, П. Каптерєв, М. Чехов); «вільне виховання» (І. Горбунов-Посадов, К. Ентцель, Е. Кей, М. Монтесорі, С. Русова, Я. Чепіга), експериментальна педагогіка (А. Біне, А. Лай, Е. Мейман, Е. Торндайк), прагматична педагогіка (Д. Дьюї, Е. Паркхерст), педагогіка особистості (Г. Гаудіг, Е. Лінде), соціальна педагогіка (Е. Дюкргейм, Р. Зейдель, П. Натоп), трудове й громадянське виховання (Г. Кершенштейнер), педологія (А. Біне, С. Холл), теорія «школи природного розвитку» (Д. Дьюї, А. Володимирський, А. Лай), індивідуальна педагогіка (О. Музиченко).

У той же час послаблена увага до технологізації етичного виховання учнів різних вікових груп. Тому наше дослідження стосується до реалізації комплексного підходу в морально-етичному вихованні молодших школярів і здійснене на матеріалах багаторічного досвіду роботи в школах України та зарубіжжя. У розробленій нами комплексній гуманістично орієнтованій виховній системі «Добродій» передбачено концентрувати виховні впливи навколо етичної ціннісно-сміслові домінанти «Виховання добродійності молодших

школярів», що органічно вплітається в навчально-виховний процес школи першого ступеня. Означена система пройшла науково-методичну експертизу на базі Вінницького ОПОПП (2000–2004 р.). Матеріали ввійшли до Всеукраїнського банку перспективного педагогічного досвіду ЦППО (2004 р.). Доцільність та ефективність використання зазначеного вище досвіду у школі першого ступеня визнали учасники Всеукраїнського науково-практичного семінару «Впровадження інноваційних технологій в організацію навчально-виховного процесу початкової школи ЗНЗ», проведеного Інститутом інноваційних технологій та змісту освіти Міністерства освіти і науки України на базі Вінницького ОПОПП (2007 р.)

Слід зауважити, що проблема формування в учнів добродійності окремо допоки не вивчалась. У дисертаційних дослідженнях останніх років, що їх виконано в контексті проблеми морального виховання школярів, лише аспектно вивчали моральну свідомість (В. Плахтій), моральні основи поведінки (О. Докукіна), моральні вчинки (І. Кравченко), гуманні якості (В. Коротєєва, О. Мильникова, І. Тадеєва, Г. Ясякевич), моральні цінності (Г. Бондаренко, С. Мукомел, Л. Ороновська), проблему розв'язування моральних задач (І. Білецька), умови формування таких моральних чеснот як доброчесність (О. Степанова), доброзичливість (Л. Сологуб), гуманне ставлення (К. Дорошенко) та ін.

У дослідженнях із філософії, психології, педагогіки допоки також не вироблено єдиного підходу до сутності й структури морального (добродійного) вчинку, як немає і певної системи у визначенні змісту, форм та методів виховання добродійності у дітей різних вікових груп. Проте добродійний вчинок завжди високо оцінювався суспільною думкою як протизагроз брутальності, як найвищий вияв краси і шляхетності людського роду.

Тлумачний словник української мови визначає добродійність як абстрактний іменник до поняття «добродійний» — той, хто має на меті давати матеріальну допомогу бідним або хто приносить користь, дає добро (образно) [12, с. 230]. Зауважимо, що добродійність — це насамперед дія людини; не думка, не намір, не бажання, а реальний вчинок, що сприяє добробуту іншої (суспільства), зроблений під впливом морального мотиву, тобто безкорисливого прагнення допомогти іншому в досягненні якого-небудь блага. При цьому засоби, які обрані для втілення моральної мети, не повинні перекреслювати чи ставити під сумнів моральну суть вчинку. У добродійній поведінці не можна керуватися принципом «ціль виправдує засоби». Сприяння благополуччю іншого є добродійністю в моральному розумінні, тому що здійснено під впливом морального спонукання, в ім'я інтересів людей [4, с. 5].

Метою статті є аспектний аналіз факторів успішної реалізації комплексного підходу до організації виховної системи закладу освіти на прикладі функціонування авторської комплексної виховної системи «Добродій».

Ми виходимо з того, що центральним моментом цілепокладання діяльності зазначеної системи є виховання добродійності молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи та впровадження принципово нової моделі організації такої роботи, яка будується на закономірностях організації дитячого дозвілля і тісно пов'язана з навчальним процесом. Ідея полягає в тому, щоб забезпечити триєдність *виховної* (у тому числі пізнавальної, розвивальної), *розважальної та рекреаційної* (відновлювальної) функцій дозвілля дітей [5].

Досвід впровадження комплексної виховної системи «Добродій» у практику роботи початкової школи дає підстави стверджувати, що вона (як цілісне педагогічне утворення) є багатоаспектною.

Концептуальний аспект уможливорює розуміння необхідності здійснення морального виховання як першооснови виховного процесу; гуманізації навчально-виховного процесу. Це можливо за умов здійснення *особистісного підходу*. Саме він, як зазначає І. Бех, має гуманізувати виховний процес, наповнити його високими моральними переживаннями, утвердити взаємини справедливості й поваги, максимально розкрити потенційні можливості дитини, стимулювати її до особистісно розвивальної доброторчості [1, с. 13]. Навіть *особистісно-діяльнісного підходу* — розроблення такого змісту виховання, коли до нього входять не тільки моральні знання, а й уміння, які потрібні для усвідомлення мотивів своєї

поведінки та інших, оцінки життєвих ситуацій, діяльності відповідно до прийнятих цінностей.

Важливим є також реалізація *комплексного виховного підходу* до освітнього процесу, який ґрунтується на принципах гуманізму, демократизму, культуровідповідності, цілісності, системності, наступності, добротворчості, превентивності, єдності й послідовності вимог до вихованця, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, особистісної орієнтації, адекватності виховання психологічним умовам розвитку особистості, прихованості виховних впливів та педагогічного керівництва; на принципі технологізації, у якому передбачено науково обґрунтовані дії педагога та вихованців, що підпорядковані досягненню спеціально спроектованої системи виховних цілей; на принципі національної спрямованості.

На останньому принципі особливо слід наголосити, адже виховання на ґрунті народності — високорезультативне, а звідкись підкинене «модне» виховання — безнадійне [11, с. 164]. Через засвоєння народних, національних надбань можна по-справжньому опанувати й загальнолюдськими цінностями. Головний девіз української етнопедагогіки — «Дивись, не забудь: Людиною будь!». А тому виховання гуманних почуттів має стати основою усієї роботи та гарантованим кінцевим результатом.

Кожен із зазначених принципів — важлива складова системи — взаємопов'язаний з іншими, а їх гармонійне поєднання є запорукою ефективного виховного процесу.

Педагогічний аспект функціонування комплексної виховної системи «Добродій» презентує успішність формування добродійності молодших школярів, зумовлену дотриманням таких педагогічних умов: адекватного розуміння дітьми та вчителями понять «добро», «доброта», «добродійність»; послідовної гуманізації освітнього середовища; безперервної трансляції найвищих гуманістичних цінностей у навчально-виховний процес; системної організації добродійної діяльності школярів на засадах емпатії, альтруїзму та самозречення; накопичення власного позитивного досвіду добротворчості у різних видах діяльності, ураховуючи вікові особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку; активізації рефлексивних процесів як рушійної сили морального самовдосконалення дітей у контексті особистісно зорієнтованого підходу до організації виховної роботи у школі; інтегрування в освітній процес класичних та інноваційних виховних технологій (КТС, створення ситуації успіху, ігрової діяльності, опрацювання дискусійних питань, ТРВЗ-педагогіки, читання і письма для розвитку критичного мислення, методики арт-терапії).

Психологічний аспект функціонування такої виховної системи дає можливість досягнути внутрішні механізми етичного виховання і саморозвитку молодших школярів. Учити доброти і стимулювати добродійність — означає охоплювати всі рівні психічної організації дитини: виховувати *волю*; активізувати психічні процеси: *сприйняття*, що відбиває стан об'єкта, до якого спрямовані моральні почуття; *мислення*, зосереджене на формі, характері й доречності добродійності, здійсненої у визначених умовах та стосовно конкретної людини; *уяву*, що малює суб'єкту добродійності стан і ставлення до нього об'єкта; спиратися на психофізіологічні особливості розвитку дітей молодшого шкільного віку, щоб створити сприятливі умови для становлення їхнього ціннісного самоставлення. Як справедливо зазначав У. Глассер, «людина ніколи не буде успішною в житті в широкому значенні цього слова, якщо одного разу не відчує успіху в чомусь для неї важливому. Перекресливши невдачі дитини в минулому, ми заохочуємо її тим самим випробувати свої сили зараз...» [7, с. 17].

Для виховання добродійності важливо розвивати у визначеному напрямку інтелект індивіда. Зауважимо однак, що життєвий успіх людини визначається не стільки загальним рівнем розумового розвитку, скільки тими особливостями розуму, які визначають здатність до самопізнання й емоційної саморегуляції, уміння виражати свої почуття, розуміти й тонко реагувати на стан інших людей. Отже, особливу увагу слід приділяти розвитку *емоційного інтелекту* (термін був уперше уведений американськими психологами П. Саловеем і Дж. Майером, 1990; досліджували А. Брушлинський, 1994; Д. Гоулмен, Х. Вайсбах, У. Дакс, 1998; Г. Горскової, 1999; Л. Веккер, І. Кинтас, 2001; Т. Рибо, 2002; С. Степанов,

М. Манойлова, 2004) [9, с. 7–9] Емоційний інтелект — це, на думку Д. Гоулмена, сукупність емоційних, комунікативних, регуляторних особистісних здібностей і властивостей, що забезпечують усвідомлення, прийняття й регуляцію станів і почуттів інших людей та себе самого, опосередковують успішність міжособистісних взаємодій й особистісний розвиток людини [13].

Гносеологічно-аксіологічний аспект функціонування комплексної виховної системи передбачає, що *пізнання* є вищою формою відображення об'єктивної дійсності, процесом вироблення дійсних знань, а *цінності* — невід'ємна складова духовного життя людини, яка обґрунтовує ідеали і норми, зміцнює духовність. З цих позицій важливо визначити загальні методи та засоби адекватного відображення дійсності, умови й способи переходу від незнання до знання, діалектичну природу пізнання, закономірності його розвитку.

Результати аналізу функціонування авторської комплексної виховної системи «Добродій» дають підстави резюмувати, що така система обов'язково має бути трирівневою і передбачати неперервне моральне виховання школярів на *пропедевтичному, формувальному та коригувальному рівнях*.

На всіх зазначених вище рівнях для реалізації гносеологічно-аксіологічного аспекту використовується авторська «step-методика» (див. табл. 1). Step-методика — це спроба алгоритмізації виховних впливів, що передбачає три обов'язкових кроки у системі реалізації виховного впливу на особистість дитини: *через зміст* матеріалів та *через стиль* виховуючих відносин у системах «учитель-учень», «учень-учень») для виконання триєдиної мети морального виховання — *інформаційної, ціннісно-орієнтаційної, практично-дієвої*.

Таблиця 1

Технологія реалізації «step-методики»

Алгоритм дії	Зміст, мета, завдання
[ВВВ] — ПРОПЕДЕВТИЧНИЙ РІВЕНЬ — щоденне життя учнівського колективу і добродійна діяльність у навчально-виховному процесі	
Step 1. Виявляю моральний потенціал (МОЖЕ)	Використання можливостей основ наук для духовного збагачення особистості; пропаганди найкращих людських цінностей, навчальних ситуацій, щоб виявити активну добротворчу позицію, потребу в її реалізації; синтез різних видів мистецтв для свідомого засвоєння універсальних цінностей загальнолюдської та національної культури — «прекрасное є символом морально-доброго» (І. Кант)
Step 2. Вводжу в добротворчу діяльність (ПРОБУЄ)	Використання традиційних та інноваційних форм навчання, позаурочної виховної роботи, щоб залучити дітей до добротворчої діяльності; забезпечення емоційної насиченості навчально-виховного процесу, мажорного стилю; використання кожної життєвої ситуації, щоб навчити дітей «не придушувати голос серця розумом» (М. Реріх)
Step 3. <u>Виводжу на власне добро-творче відкриття (творить)</u>	Створення штучних морально-етичних ситуацій у навчанні та щоденному житті учнівського колективу, щоб визначити рейтинг життєвих цінностей вихованців; формування потреби в позитивних вчинках; привчання до добротворчої діяльності; стимулювання позитивних емоцій; використання підходу з «оптимістичною гіпотезою» (А. Макаренко)

[ДДД] — ФОРМУЮЧИЙ РІВЕНЬ — спеціально організовані заходи і добродійна діяльність у процесі позакласної роботи	
Step 1. Досліджую (знаннясвий компонент)	Проведення циклів спеціальних занять (уроки Доброти, засідання дискусійного клубу, уроки-етики), використовуючи інтерактивні форми, стратегії, щоб формувати систему моральних знань (уявлень, понять); свідоме засвоєння загальнолюдських цінностей; переконання прикладами в цінності моральних норм і необхідності їх дотримуватися; усвідомлення, що «я не можу визнати істиною те, що мені нав'язують, як істину, якщо я сам не пізнав цієї істини» (М. Бердяєв)
Step 2. Дивуюся (емоційно- чуттєвий компонент)	Проведення спеціально організованих виховних заходів; використання системи морально-етичних вправ (в малюках, оповіданнях, ситуаціях), системи ситуацій для добродійних учинків; використання концепції «шести капелюхів мислення», «провокації», теорії ціннісних нагород (Е. де Боно), щоб розвивати емоційний інтелект, виробляти добродійну поведінку, «щоб людина не тільки не могла, а й вимушена була б стати такою (<i>високоморальною</i> — Г. А.) особистістю» (Е. Ільєнков)
Step 3. Дію (практично- діяльнісний компонент)	Організація різних видів діяльності (предметно-петворювальної, художньо-образної, екологічної, добротворчої, спортивно-оздоровчої), щоб виробляти моральний, розумовий, естетичний, добротворчий практичний досвід; вправління у добродійній діяльності; вироблення відповідної моральної поведінки; «практично досягти того, щоб дитина червоніла наодинці із собою» (В. Сухомлинський)
[МММ] — КОРИГУЮЧИЙ РІВЕНЬ — життя і добродійна діяльність у процесі позакласної роботи, у сім'ї, поза школою	
Step 1. Мотивую діяльність (СПРОБУЙ!)	Забезпечення участі учнів у різноманітних заходах, конкурсах, акціях, щоб коректувати рівень моральних знань, почуттів, виробляти власну ієрархію цінностей на основі особистісних потреб, сімейних цінностей та цінностей найближчого оточення; вироблення морального досвіду, адже «тільки практичне життя серця й волі утворює характер» (К. Ушинський)
Step 2. Морально заохочую (ДЯКУЮ!)	Відзначення добродіянь: подяки, виставки досягнень, куточки пошани; щоб скорегувати необхідний і достатній мінімум моральної інформації для вчинку, провести переоцінку цінностей; стимулювання вчинкової активності, забезпечення цілісного впливу на інтелектуальну й емоційно-вольову сфери. «Освіта повинна збагачувати, а не обкрадати людське серце» (Т. Шевченко)
Step 3. Матеріально підтримую (заробив!)	Створення різних педагогічних ситуацій: морального вибору, авансової довіри, гарантованого успіху; вручення символічних премій, гонорарів, призів, подарунків, щоб стимулювати добротворчу діяльність; виховання моральної поведінки, формування моральних навичок та звичок; допоки «не зможе жити без того, щоб не робити людям добро» (В. Сухомлинський)

Організаційно-управлінський аспект реалізації комплексної виховної система освітнього закладу повинен урахувати не тільки суб'єктів, діяльність виховного процесу, а й особливості — технологічний підхід до функціонування системи і містити комплекс взаємопов'язаних компонентів, що розвиваються в часі й просторі, а саме:

- *суб'єкт-суб'єктний компонент* (педагоги, учні, батьки, дорослі, які беруть участь у діяльності навчального закладу як партнери);
- *ціннісно-орієнтаційний компонент* (цінності, принципи виховання, мета і поетапна конкретизація цілей виховання, перспективи);
- *практично-діяльнісний компонент* (стратегії та методи виховної роботи, організаційні форми — індивідуальні, групові, колективні, масові; спілкування; функції; керування);
- *емоційно-комунікативний компонент* (тактика та стиль виховної роботи; стосунки; внутрішні й зовнішні зв'язки);
- *діагностико-результативний компонент* (очікувані результати, критерії ефективності, оцінка й аналіз функціонування);
- *факторно-проективний компонент* (проектування дій педагога і вихованців; врахування мікро-, макро- та мезофакторів, які впливають на вихованців; проектування повноцінного виховного середовища; простору);
- *особистісно-акмеологічний компонент* (умови для оптимальної самореалізації особистості, розвитку її індивідуальних можливостей і здібностей; побудова системи та ієрархії внутрішніх цінностей, яка є джерелом мотивації вчинків людини, її поведінки).

Методичний аспект розробки та впровадження комплексної виховної системи передбачає вирішення таких завдань:

- визначити *мету* як очікуваний ідеальний результат й *спроєктувати модель* комплексної виховної системи в навчальному закладі;
- вивчити *рівень* вихованості, *потреби й інтереси* вихованців та їхніх батьків і відповідно *конкретизувати виховні цілі та завдання*;
- визначити *конкретні завдання* для *кожного етапу виховного впливу*, оскільки системність передбачає наступність, послідовність виховної роботи, врахування вікових особливостей і ускладнення завдань від етапу до етапу;
- визначити *рівні, шляхи* здійснення виховного впливу на особистість;
- науково обґрунтувати *місце і роль* інтегрованих *суб'єктів* виховного впливу: самої особистості, сім'ї, педагогічного та учнівського колективів. Тільки співтворчість усіх суб'єктів на основі гуманних і високоморальних стосунків стає «людиноутворювальним процесом» [3, с. 86];
- виховний процес будувати на *інтегрованому змісті*, відібраному з різних ланок виховного процесу, різних видів добродійної діяльності й об'єднаному з однією метою — створити умови для всебічного розгляду і формування особистості, її самореалізації;
- *зміст і форми виховної роботи* підпорядкувати *напрямам* — через ціннісне ставлення до самого себе, до рідних, до однокласників, до незнайомих людей, до природи.

Діагностико-результативний аспект має на меті забезпечити отримання морально-орієнтованого виховного результату. В контексті дослідження це:

- домогтися, щоб добродійність вихованця набула належної усталеності, тобто проявлялася, коли виникає необхідність у ній. «Ситуативність, випадковість, непередбачуваність вважаються ознаками недостатньої сформованості відповідної особистісної властивості» [2, с. 235];
- забезпечити таке соціальне поле дії добродійності, коли вона не обмежується лише найближчим оточенням (однокласниками, родиною, друзями), а й вчинково проявляється стосовно людського загалу;
- досягти такого рівня усвідомленості добродійності, коли вона виступає безпосередньо самодетермінантою вчинку, зробленого під впливом морального мотиву, спонукання, в ім'я інтересів людей;
- домогтися, щоб рушійною силою добродійності суб'єкта був розвинутий емоційний інтелект;
- забезпечити формування духовно обдарованої особистості — «інтегральний вияв її духовних здібностей, якими є добродійності як якості — цінності людини, що виявляються в бажанні та вмінні робити добро в реальних добродійних вчинках, — переконує І. Бех. —

Духовно обдарована особистість не просто проживає добродійне життя, а насолоджується ним» [2, с. 228].

Як висновок зазначимо, що врахування всіх аспектів впровадження комплексної виховної системи створює таке виховне та освітньо-розвивальне середовище, у взаємодії з яким у вихованця формується здатність до добродійності, створюються ті природні оптимальні умови, за яких учень з об'єкта виховання перетворюється на суб'єкт індивідуального морального розвитку на основі збереження (а при потребі й відтворення) фізичного, психічного, соціального здоров'я вихованця.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці змісту авторської комплексної виховної системи «Добродій».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання від правила до результату / І. Д. Бех. — К.: «Шкільний світ», 2004. — С. 13.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. вид. / І. Д. Бех. — К.: Либідь, 2006. — 235 с.
3. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації: навчально-методичний посібник / А. М. Бойко. — К.: ІЗМН, 1996. — 86 с.
4. Бойко В. В. Доброта в нас и вокруг нас / В. В. Бойко // Новое в жизни, науке, технике. Серия «Этика». — М.: Знание, 1988. — Вып. 9. — 64 с.
5. Бутенко В. Г. Педагогічні інновації в естетичному вихованні учнівської молоді / В. Г. Бутенко // Проблеми освіти: наук.-метод. зб. — К., 1998. — Вып. 14. — С. 195–201.
6. Воспитательная система школы. — М., 1991. — 145 с.
7. Глассер У. Школы без неудачников / пер. с англ. / У. Глассер. — М.: Прогресс, 1992. — 184 с.
8. Гуманизация воспитания в современных условиях / под ред. О. С. Газмана. — М., 1995. — 205 с.
9. Манойлова М. А. Развитие эмоционального интеллекта будущих педагогов / М. А. Манойлова. — Псков: ПГПИ, 2004. — 140 с.
10. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології: навчально-методичний посібник для керівників шкіл, вчителів, класних керівників, вихователів, слухачів ІПО / Г. І. Сорока. — Харків, 2002. — 128 с.
11. Стельмахович М. Г. Українська родинна педагогіка: навч. посібник / М. Г. Стельмахович. — К.: ІСДО, 1996. — 164 с.
12. Тлумачний словник сучасної української мови (170000). — К.: Перун Ірпін, 2004. — 230 с.
13. Goleman D. Working With Emotional Intelligence. — Bloomsbury Press: Great Britain, 1998. — 394 p.

УДК 373.31.035.6

Наталія ПТАШНИК

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті висвітлено теоретико-методологічні засади формування ціннісного ставлення молодших школярів до Батьківщини в контексті технологізації виховного процесу і презентовано результати експериментального дослідження особливостей формування патріотичних понять та уявлень молодших школярів.

В статье представлены теоретико-методологические основы формирования ценностного отношения младших школьников к Родине в контексте технологизации воспитательного процесса и презентованы результаты экспериментального исследования формирования патриотических понятий и представлений младших школьников.

This article substantiates theoretical-methodological bases of forming the valuable attitude children of primary education to their Motherland in a context of technologization upbringing process and the results of experimental investigation peculiarities of forming children's patriotic notions and ideas is represented here.

Формування нового світогляду молодих поколінь передбачає перш за все вироблення у них стійкої системи ціннісних орієнтацій на найвищі загальнолюдські та національні вартості. Адже саме від того, що постає найбільш значущим пріоритетом у житті сьогоденної молоді, залежить доля не лише майбутніх поколінь, а й у цілому доля України. Тому неабиякого звучання у цьому контексті набуває проблема формування у молодших школярів